

موانع توسعه اقتصادی کشاورزی و بازرگانی منطقه اشکورات

بهنام گیلانی نیا^{۱*}

فرشاد ثامنی کیوانی^۲

حسن فتوحی فشمی^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۴/۲۸ تاریخ چاپ: ۱۳۹۹/۱۱/۰۳

چکیده

هدف اصلی تحقیق شناخت پتانسیل های کشاورزی منطقه اشکورات و موانع توسعه اقتصادی و بازرگانی این منطقه بوده است. این تحقیق از نظر مکانی مطالعه ای در سطح اشکورات شهرستان رودسر می باشد و به بررسی پتانسیل های کشاورزی منطقه اشکورات و موانع توسعه اقتصادی و بازرگانی این منطقه پرداخته است. قلمرو زمانی تحقیق از نظر بازه زمانی از ابتدای بهمن ماه ۱۳۹۶ تا اواخر مرداد ماه ۱۳۹۷ می باشد. متغیرهای مستقل تحقیق عبارت بودند از ضعف بازاریابی، ضعف زیرساختی، فقدان دانش و آگاهی کشاورزان. توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه متغیر وابسته تحقیق بود. در این تحقیق از روش میدانی به منظور دسترسی به اطلاعات استفاده شد. روش های آماری توصیفی و استنباطی در این تحقیق به منظور دستیابی به اهداف تحقیق مورد استفاده قرار می گیرد. برای تعیین رابطه معنی داری بین متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق از آزمون رگرسیون خطی ساده استفاده شد. در پایان راهکارهایی جهت ارتقای سطح توسعه کشاورزی منطقه اشکورات ارائه گردید.

واژگان کلیدی

اقتصاد روستا، کشاورزی، بازاریابی، دانش کشاورزی، اشکورات.

^۱ استادیار گروه مدیریت و حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودسر و املش، رودسر، ایران. (* نویسنده مسئول:

behnam.gilaninia@gmail.com)

^۲ استادیار گروه مدیریت و حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودسر و املش، رودسر، ایران

^۳ دانش آموخته کارشناسی ارشد حسابداری، دانشگاه گیلان، رشت، گیلان، ایران

پروژه نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. مقدمه

یکی از مهمترین مسائلی که در کشورهای در حال توسعه باید مورد عنایت ویژه قرار گیرد؛ اقتصاد روستایی است. روستا و اقتصاد روستایی از بدو پیدایش تاکنون قرابت زیادی با کشاورزی و زیربخشهای آن بویژه زراعت، باغداری و... داشته است تا جایی که این نزدیکی را در تعاریف ارائه شده از روستا نیز میتوان شاهد بود (روستا=کشاورزی). از زمان های بسیار دور، کشاورزی از پایه های اساسی رشد و توسعه اقتصادی کشورها بوده و پیشرفت در بخش کشاورزی مقدمات پیشرفت در دیگر بخش های اقتصادی را فراهم می آورده؛ استان گیلان با وجود مساحت اندک خود، از بزرگترین قطب های کشاورزی در کشور ایران است.

بخش کشاورزی در هر جامعه ای وظایف عمده زیر را عهده دار می باشد:

- ۱- تأمین مواد غذایی لازم برای تمامی بخش های مختلف اقتصادی
- ۲- تأمین نیروی کار مورد نیاز بخش های مختلف اقتصادی نظیر صنعت و خدمات
- ۳- تأمین مواد اولیه بخش صنعت نظیر تأمین میوه در بخش صنعت جهت تولید انواع مربا و ساندیس
- ۴- افزایش رفاه مردم در مناطق روستایی
- ۵- افزایش اشتغال، افزایش پس انداز روستاییان جهت تأمین مالی لازم بخش صنعت و ...

ولی متأسفانه بخش کشاورزی در ایران و خصوصاً در استان گیلان، بجز وظیفه اول در انجام بقیه وظایف موفقیت چندانی نداشته است. علت عدم موفقیت بخش کشاورزی در ایران بالا بودن هزینه تولید می باشد. منظور از بالا بودن هزینه، بالا بودن مقدار نهاده مورد استفاده برای یک سطح مشخص از ستانده و یا پایین بودن ستاده (خروجی) مورد انتظار از داده (ورودی) معین است. یکی از مناطق کشاورزی گیلان، اشکورات می باشد. منطقه اشکورات رودسر به عنوان یکی از مناطق بسیار زیبای کشور و دارا بودن تعداد زیادی روستا، ظرفیت بسیار عظیمی در زمینه گردشگری روستایی دارد. اشکورات در امتداد سلسله کوه های البرز قرار دارد و از جنوبی ترین نقطه شهرستان رودسر آغاز تا جنوبی ترین نقطه شهرستان رامسر ادامه دارد. محدوده اشکورات از جنوب بهقزوین از مغرب به املش و رودبار الموت و از شرق به بخش کوهستانی شهرستان رامسر- تنکابن و از شمال به دامنه های کوهستانی رحیم آباد و رامسر متصل است. با توجه به تعداد روستاها، اشکورات رودسر به سه دهستان تقسیم شده است:

- ۱) اشکور سفلی به مرکزیت زیاز
- ۲) اشکور علیا و سیارستاق ییلاقی به مرکزیت ارکم
- ۳) اشکور مرکزی به مرکزیت شوئیل لازم است ذکر شود که اشکور مرکزی (شوئیل) از سال ۱۳۷۳ از اشکور سفلی جدا گردیده است. این سه دهستان جزء شهرستان رودسر بخش رحیم آباد می باشند.

شناخت پتانسیل های کشاورزی اشکور و موانع توسعه اقتصادی و بازرگانی در این منطقه از اهدافی است که این تحقیق دنبال می کند. توسعه اگرچه دارای بعد کمی نیز می باشد و در پاره ای موارد حتی ممکن است مترادف با کلمه رشد تلقی شود؛ اما در اصل دارای ابعاد کیفی است. در واقع، توسعه دارای ابعاد گوناگونی است که کلمه رشد فاقد تمامی آن ابعاد می باشد. توسعه اقتصادی مفهومی فراتر از تولید بیشتر دارد. توسعه اقتصادی فرایندی است که در آن یک سری تحولات و تغییرات بنیادی در ساختار های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جامعه به وقوع می پیوندد. یکی از مهم ترین بخش های اقتصادی کشور در ایران که می تواند نقش کلیدی در توسعه اقتصادی کشور داشته باشد؛ بخش کشاورزی است. اگر

سطح تکنولوژی ایران در بخش کشاورزی را در نظر بگیریم، می توان گفت که سطح علمی دانش کشاورزی که محدوده به دانشکده های کشاورزی و مراکز تحقیقاتی، پژوهشی کشاورزی کشور می شود، در سطح نسبتاً بالایی قرار دارد؛ اما از این دانش فنی که شامل شناخت منابع در رابطه با کشاورزی، شناخت روش های مطلوب و مناسب در امر کاشت و برداشت، روش های مطلوب و مناسب آبیاری و غیره می باشد، در حال حاضر فقط تا حدودی در سطح موسسات رده بالا در این بخش (که منظور کشت و صنعت های موجود در کشور است) استفاده می شود؛ اما بخش سنتی کشاورزی که عمده تولیدات کشاورزی کشور نیز از آن به دست می آید دارای تکنولوژی در سطح بسیار پایین است.

اهمیت بارز محصولات کشاورزی در تولید ملی و عدم تغییرات و تحولات اقتصادی اجتماعی قابل ملاحظه است. در پاره ای از کشورها در حال توسعه (نظیر تایلند) صدور محصولات کشاورزی، از مهم ترین منابع تامین سرمایه به شمار می رود و ژاپن کشوری است که در مراحل اولیه رشد، با صادرات محصولات کشاورزی به خصوص ابریشم، در تشکیل سرمایه از آن استفاده کرده است. روستو اقتصاددان انگلیسی، افزایش بهره‌وری کشاورزی را به عنوان یکی از شرایط مقدماتی برای خیز در نظر گرفته بود. جانستون و ملور نیز با علم به نقش اساسی کشاورزی در توسعه اقتصادی بر پنج نوع مشارکت کشاورزی در توسعه اقتصادی تأکید کرده‌اند. آنها معتقدند که:

۱) کشاورزی غذا و مواد خام را برای سایر بخش‌ها فراهم می‌کند. از نظر تأمین مواد غذایی، اقتصاددانان معتقدند که در سطوح درآمدی پایین، کشت درآمدمی تقاضا برای مواد غذایی نسبتاً بالاست و اگر تقاضای افزایش یافته از طریق داخل تأمین نگردد، تقاضا برای ارز جهت واردات مواد غذایی بالا خواهد رفت.

۲) علاوه بر اینکه کشاورزی صرفه‌جویی ارزی دارد، اگر کشور دارای مزیت نسبی در تولید بعضی محصولات کشاورزی باشد، این بخش می‌تواند یک منبع ارزآور نیز به شمار می‌آید.

۳) بخش کشاورزی به دلیل وسعت خود، بازار بالقوه تقاضا برای محصولات سایر بخش‌های اقتصادی محسوب می‌شود؛ به عبارت دیگر کشاورزان بازار گسترده‌ای را برای مصرف انبوه کالاها و نهاده‌هایی از قبیل کود شیمیایی و تجهیزات کشاورزی فراهم می‌کنند.

۴) بخش کشاورزی معمولاً مازادی را تولید می‌کند که می‌تواند به سایر بخش‌ها با نسبت‌های پایین‌تر افزایش سرمایه / تولید منتقل گردد و به توسعه آنها کمک کند.

۵) عرضه نیروی کار توسط بخش کشاورزی، نقش عمده‌ای در فرایند توسعه صنعتی و سایر بخش‌های اقتصادی ایفا می‌کند. این بخش قادر است بدون اینکه کاهشی در تولید آن اتفاق بیفتد، بخشی از نیروی انسانی سایر بخش‌ها را تأمین نماید.

یکی از مناطقی ایران که دارای پتانسیل های زیادی در بخش کشاورزی دارد؛ بخش اشکورات رودسر می باشد؛ بنابراین شناخت پتانسیل های کشاورزی در این منطقه حایز اهمیت می باشد. مساله اصلی این تحقیق این است که پتانسیل های کشاورزی منطقه اشکور و موانع توسعه اقتصادی و بازرگانی این منطقه چیست؟

۲. مبانی نظری و ادبیات پژوهش

بررسی روند توسعه اقتصادی در نقاط مختلف جهان در طول زمان حاکی از آن است که کشورهای توسعه یافته، با تکیه بر مزیت‌های نسبی توانسته‌اند از ظرفیت‌های داخلی اقتصادی و نیز فرصت‌های موجود در عرصه بین‌المللی به بهترین شکل استفاده کرده و مسیر رشد، توسعه، افزایش درآمد سرانه و بهبود سایر شاخص‌های توسعه‌یافتگی را به طور همزمان دنبال

کنند. بررسی روند تاریخی توسعه اقتصادی کشورها نشان می‌دهد که عمده کشورهای توسعه یافته دنیای امروز، کشاورزی را به عنوان بخش زیربنایی توسعه اقتصادی خود انتخاب کرده و با استفاده از ظرفیت‌های فراوان این بخش توانسته‌اند علاوه بر تامین نهاده‌های مناسب برای رشد سایر بخش‌ها، به توسعه سایر بخش‌ها نیز دست یابند؛ بخش کشاورزی در روند رشد و توسعه اقتصادی کشورهای مختلف نقش‌های متعددی بر عهده دارد که از جمله مهم‌ترین آن‌ها می‌توان تامین مواد خام و اولیه مورد نیاز صنایع بالادستی، تامین نهاده‌هایی مانند نیروی کار، مصرف تولیدات سایر بخش‌های صنعتی از قبیل کودها و سموم شیمیایی و ماشین‌آلات کشاورزی، ارزآوری برای کشور و تامین مالی سایر بخش‌های زیربنایی است.

تامین مالی سایر بخش‌های زیربنایی را یاد کرد. علاوه بر نقش‌های ذکر شده، سلامت و امنیت غذایی یک کشور مستقیماً به تولیدات بخش کشاورزی وابسته است و هر گونه اختلالی در روند تولید این بخش می‌تواند به طور مستقیم امنیت غذایی و حتی سیاسی آن کشور را تهدید کند؛ حساسیت‌های اخیر کشورهای توسعه یافته در مورد مصرف محصولات کشاورزی و مواد غذایی سالم و ارگانیک حاکی از توجه زیاد سیاست‌گذاران و مصرف‌کنندگان در این کشورها به بحث تولیدات سالم در بخش کشاورزی است. از این رو توجه به تولید سالم و اقتصادی در بخش کشاورزی و توسعه زیرساخت‌های این بخش جهت تولید بیشتر و سالم‌تر، بر اساس مزیت‌های نسبی یک کشور موضوعی است که نمی‌توان به سادگی از کنار آن گذشت و باید با یک برنامه‌ریزی اصولی و هماهنگی به سمت آن حرکت کرد.

اهمیت بخش کشاورزی در اقتصاد کشور تا آنجاست که هفت قلم از ۱۰ قلم عمده محصولات وارداتی به کشور با ارزشی در حدود ۱۵ میلیارد دلار را در سال‌های اخیر محصولات کشاورزی نظیر گندم، ذرت، برنج، کنجاله سویا و نظایر آن تشکیل داده است و اگر بخشی اندک از همین مبالغ در طول زمان صرف بهسازی و اصلاح روش‌های تولید، بهبود راندمان و کارایی مصرف آب، اصلاح بذرها و در کل تحقیقات در بخش کشاورزی و صنایع وابسته می‌شد، می‌توانست کشاورزی کشور را دگرگون کند و علاوه بر ایجاد اشتغالی پایدار و مولد، از ظرفیت‌های خدادادی کشور به نحو بهتری استفاده شود؛ برای مقایسه بد نیست به این موضوع اشاره شود که در کشوری مانند آمریکا حدود ۲۵ درصد از ارزش صادرات مربوط به محصولات بخش کشاورزی است و در عین حال بودجه تحقیقات بخش کشاورزی در این کشور رقمی بالغ بر ۳۰۰ میلیارد دلار برآورد می‌شود.

از این رو بخش کشاورزی می‌تواند در فرایند توسعه اقتصادی ایران نیز نقش بی‌نظیری داشته باشد؛ موقعیت ممتاز جغرافیایی و تنوع آب و هوایی ایران برای کاشت محصولات مختلف بخش کشاورزی، وجود نیروی کار مناسب در روستاها و مراکز تولید، وجود نیروی تحصیل کرده کافی در رشته‌های مرتبط با کشاورزی، وجود مزیت‌های نسبی خدادادی در زمینه محصولات با ارزشی از قبیل زعفران، پسته، گیاهان دارویی، محصولات صنایع غذایی و صنایع دستی مرتبط با بخش کشاورزی و نظایر آن از جمله مزیت‌های موجود بخش کشاورزی ایران است و مشکلاتی نظیر کمبود آب، مصرف بیش از حد نهاده‌های شیمیایی و تولیدات غیرارگانیک از جمله مشکلات و محدودیت‌های این بخش به شمار می‌آیند. به گفته کارشناسان و فعالان بخش کشاورزی، مشکلات پس از تولید از جمله مسائل مربوط به بازار و بازاریابی از مهم‌ترین عوامل موجود بر سر راه رشد و توسعه بخش کشاورزی در ایران است که در برنامه‌های توسعه و برنامه‌ریزی‌های ملی و منطقه‌ای خیلی به آن توجه نشده است؛ به عنوان مثال در اسناد و گزارشات مرتبط با بحث اقتصاد مقاومتی در بخش کشاورزی به تنها مواردی که توجه نشده، مسائل بازار و بازاریابی در بخش کشاورزی است در حالی که اگر این مسائل حل شود، مشکلات مربوط به تولید و سایر مسائل نیز به طور موازی حل خواهد شد؛ توسعه صادرات محصولات

کشاورزی نیز مستلزم توجه بیشتر به مسائل بازار و بازاریابی بین‌المللی محصولات کشاورزی است که کمبود متخصصان این رشته در دستگاه‌های اجرایی موجب شده است. برنامه‌ریزی‌های چندانی در این خصوص برای توسعه صادرات و استفاده از مزیت‌های نسبی کشور صورت نگیرد. واقعیت امر آن است که عدم هماهنگی بین تولیدکنندگان و صادرکنندگان، نبود نهادهای نظارتی و کنترلی قوی در حوزه صادرات محصولات کشاورزی، نبود استانداردهای لازم سلامتی و محیط زیستی در محصولات تولید شده، عدم توجه به مسائل بازاریابی بین‌المللی برای صادرات محصولات، نبود کارشناسان قوی در حوزه بازاریابی بین‌الملل محصولات کشاورزی، نبود یا کمبود تحقیقات کاربردی در حوزه صادرات و بازاریابی محصولات کشاورزی از مهمترین مشکلاتی هستند که توسعه صادرات بخش کشاورزی ایران را با محدودیت‌های جدی مواجه کرده و توسعه این بخش را به تاخیر انداخته است. صادرات محصولات کشاورزی سابقاً بیشتر بر مبنای آزمون و خطا انجام گرفته اما در دنیای امروز روش‌های علمی و کاربردی شناخته‌شده‌ای برای توسعه صادرات و توسعه بخش وجود دارد که می‌توان از آنها برای تبدیل مزیت‌های کشور به فرصت‌های رشد و توسعه بهتر استفاده کرد.

فرضیات تحقیق عبارتند از:

- فرضیه ۱- رابطه معنی داری بین ضعف بازاریابی و توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات وجود دارد.
- فرضیه ۲- رابطه معنی داری بین ضعف زیرساختی و توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات وجود دارد.
- فرضیه ۳- رابطه معنی داری بین فقدان دانش و آگاهی کشاورزان و توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات وجود دارد.

مروری بر مطالعات گذشته

هاشمی، صدیقه و همکاران، (۱۳۹۱) به بررسی موانع توسعه روستایی از دیدگاه کشاورزان مطالعه موردی (دهستان آباد طشک، شهرستان نی ریز) پرداختند. تحقیق آنان با هدف بررسی موانع توسعه پایدار روستایی از دیدگاه کشاورزان، تدوین شده است. تحقیق از نوع کاربردی، روش تحقیق پیمایشی مبتنی بر پرسشنامه و از نظر درجه نظارت و کنترل، میدانی و مصاحبه می باشد. جامعه آماری، ۱۴۶۸ خانوار بهره بردار کشاورز دهستان آباد طشک می باشد که تعداد نمونه ها براساس فرمول کوکران، ۲۶۴ نمونه بدست آمد. روایی پرسشنامه با استفاده از نظرات متخصصان و پایایی آن با استفاده از پایلوت تست و محاسبه کرونباخ آلفا تامین شد. نتایج نشان میدهد در بین گویه های مطرح شده، ناپایداری عوامل محیطی به خصوص خشکسالی مهمترین مانع توسعه روستایی منطقه محسوب می شود. همچنین بر اساس نتایج تحلیل عاملی میتوان گفت، نهادسازی و عمران روستایی و عدم تعادل در بخشهای مختلف روستا را مهمترین موانع عامل اول و تعارض و عدم تعادل بین شهر و روستا مهمترین موانع عامل دوم دانست. همچنین بالا بودن بیکاری مهمترین مانع عامل سوم و کوچک بودن و پراکندگی اراضی زراعی مهمترین مانع عامل چهارم در روستاهای مورد مطالعه بوده است

عنابستانی، علی اکبر؛ موسوی، سیده مهدیه (۱۳۹۶) در مقاله ای به بررسی میزان مشارکت روستاییان در روند تهیه و تصویب طرح هادی روستایی در شهرستان دشتستان پرداختند. هدف از این پژوهش، بررسی میزان مشارکت روستاییان در فرآیند تهیه و تصویب طرح های هادی در سکونتگاه های روستایی مورد مطالعه بوده است. این پژوهش، از حیث هدف «کاربردی» و به لحاظ روش و ماهیت «توصیفی - تحلیلی» بوده است. برای جمع آوری اطلاعات از روش های اسنادی و میدانی استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش، ۱۲ سکونتگاه روستایی شهرستان دشتستان که در آنها مشارکت

روستاییان در فرآیند اجرای طرح چشم گیر بوده است می باشد. در سطح روستاها، حجم نمونه خانوارهای مورد پرسشگری بر اساس فرمول کوکران ۲۵۷ خانوار بوده که ۱۳۶ خانوار در طرح هادی مشارکت کرده اند و ۱۲۱ خانوار در طرح هادی مشارکت نکرده اند. همچنین ۲۸ نفر از مسوولین روستایی (دهیار و اعضای شورای اسلامی) نیز مورد پرسش قرار گرفته اند تا نتایج قابل مقایسه باشد. یافته های پژوهش نشان می دهد که بر اساس آزمون تی تک نمونه ای، میزان مشارکت روستاییان در تهیه و تصویب و اجرای طرح در حد متوسط است و میانگین نظرات روستاییان و مسوولین برای مشارکت به ترتیب ۲,۶۳ و ۲,۷۳ می باشد که با توجه به نتایج آزمون t با دو نمونه مستقل بین نظرات این دو گروه تفاوت معنی داری وجود ندارد. همچنین بین تحصیلات و سن افراد با میزان مشارکت روستاییان در تهیه و تصویب و اجرای طرح هادی، رابطه معنی داری وجود دارد و ترتیب همبستگی در حد متوسط (معکوس و مستقیم) می باشد. ولی بین مشارکت با شغل افراد رابطه معنی داری وجود ندارد. بنابراین بین ویژگی های فردی با میزان مشارکت رابطه معناداری وجود دارد. فوگلی و همکاران (۲۰۰۷)، در پژوهش خود، بهره وری کل عوامل بخش کشاورزی امریکا را بررسی کرده اند. بهره وری، موتور محرکه رشد بخش کشاورزی این کشور در فاصله زمانی ۱۹۴۸ تا ۲۰۰۴ بوده و بیش از دوسوم رشد این بخش ناشی از رشد بهره وری است. این پژوهشگران، توسعه فناوری های جدید را عامل این بهبود می دانند که خود ناشی از سرمایه گذاری های دولتی در تحقیقات بخش کشاورزی است. آنان همچنین معتقدند که سیاستهای کلان اقتصادی، با تشویق سرمایه گذاری های جدید و نیز سیاست های مشوق تحقیقات و نوآوری، بر رشد بهره وری کل عوامل بخش کشاورزی تأثیر میگذارند.

۳. روش شناسی پژوهش

متغیر یک مفهوم است که بیش از دو یا چند ارزش یا عدد به آن اختصاص داده می شود. به عبارت دیگر، متغیر به ویژگی هایی گفته می شود که می توان آن ها را مشاهده یا اندازه گیری کرد و دو یا چند ارزش یا عدد را جایگزین آن ها نمود. عدد یا ارزش نسبت داده شده به متغیر، نشان دهنده تغییر از یک فرد به فرد دیگر یا از یک حالت به حالت دیگر است (دلاور، ۱۳۷۱). متغیرهای این پژوهش به منظور آزمون فرضیه ها، به دو گروه متغیرهای مستقل و وابسته تقسیم می شوند. متغیرهای اصلی تحقیق شامل ضعف بازاریابی، ضعف زیرساختی، فقدان دانش و آگاهی کشاورزان به عنوان متغیرهای مستقل می باشند و توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات به عنوان متغیر وابسته است.

این تحقیق از روش میدانی به منظور برآورد متغیرهای تحقیق استفاده کرده است. این امر به وسیله توزیع و جمع آموری پرسشنامه در بین کشاورزان منطقه اشکورات انجام شد. برای طراحی این سؤالات پرسشنامه از طیف پنج گزینه ای لیکرت که یکی از رایج ترین مقیاس های اندازه گیری به شمار می رود و دامنه نظر در آن از کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم در تغییر است، استفاده گردیده است. نرم افزار اصلی مورد استفاده در تحقیق بسته نرم افزاری اس پی اس می باشد که به منظور تجزیه و تحلیل داده ها و آزمون ها فرضیه های تحقیق استفاده می شود.

۴. یافته های پژوهش

پس از اینکه روش تحقیق مشخص شد، با استفاده از ابزارهای مناسب، داده های مورد نیاز برای آزمون فرضیه ها جمع آوری می شود، با بهره گیری از تکنیک های آماری مناسبی که با روش تحقیق، نوع متغیرها و ... سازگاری دارد، داده ها جمع آوری، دسته بندی و تجزیه و تحلیل شده و در نهایت فرضیه تحقیق آزمون می گردد تا پاسخ برای پرسش تحقیق یافت گردد.

به منظور تعیین پایایی از ضریب آلفای کروناخ استفاده گردید. متغیرهای مستقل تحقیق شامل ضعف بازاریابی، ضعف زیرساختی، فقدان دانش و آگاهی کشاورزان به عنوان متغیرهای مستقل می باشند جهت اعتبارسنجی پرسشنامه‌های از نرم افزار اسپس پی اس اس استفاده گردید. نتایج آزمون ضریب آلفای کروناخ در جدول زیر آمده است:

جدول ۱: پایایی پرسش نامه های ۱۸ سؤالی

عامل	شاخص
نام متغیر	نمونه مؤلفه ضریب آلفا
۱ ضعف بازاریابی	۰,۹۳۶۳۹۰
۲ ضعف زیرساختی	۰,۹۴۶۳۹۰
۳ فقدان فرهنگ	۰,۷۲۶۳۹۰

ضرایب جدول آلفای کروناخ نشان می دهد که تمامی عوامل شامل ضعف بازاریابی، ضعف زیرساختی، فقدان دانش و آگاهی کشاورزان از پایایی لازم برخوردار می باشند. همه این ضرایب بالای هفتاد درصد هستند؛ که نشان دهنده پایایی بسار خوب می باشد.

فرضیه اول

رابطه معنی داری بین ضعف بازاریابی و توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات وجود دارد. جهت بررسی این فرضیه از تخمین معادله برآوردی رگرسیونی به روش حداقل مربعات معمولی توسط بسته نرم افزاری اسپس پی اس اس استفاده شد. ضریب متغیر مستقل در معادله فرضیه اول یعنی ضریب رگرسیونی مغیر مربوط به ضعف بازاریابی حدود ۰,۱۹ است؛ و با فرض سطح معنی ۰,۰۵ ضریب مذکور از نظر آماری معنی دار می باشد. نتیجتاً این فرضیه در سطح معنی دار ۰,۰۵ پذیرفته می شود؛ به عبارت دیگر بین ضعف بازاریابی و توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات رابطه معنی داری وجود دارد. علاوه بر آن مشاهده می شود که نوع رابطه مستقیم می باشد؛ به نحوی که افزایش ضعف بازاریابی اثر منفی بر توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات دارد.

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized	t	Sig.
		B	Std. Error	Coefficients Beta		
1	(Constant)	-.532	.420		-1.266	.206
	Marketing	.187	.016	.504	11.498	.000

a. Dependent Variable: Agriculture

جدول زیر نشان دهنده نتایج آزمون آنوا برای فرضیه اول است. آزمون آنوا و ارزش احتمالی آن نیز معنی داری ضریب رگرسیونی این فرضیه را تایید می نماید. مقدار ارزش احتمالی در جدول آنوا حدوداً صفر است؛ بنابراین می توان نتیجه گرفت که رابطه همبستگی بین ضعف بازاریابی و توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات از نظر آماری معنی دار است.

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	307.466	1	307.466	132.194	.000 ^b
	Residual	902.441	388	2.326		
	Total	1209.908	389			

a. Dependent Variable: Agriculture

b. Predictors: (Constant), Marketing

نتایج ضریب تعیین و ضریب تعیین تعدیل شده در جدول زیر ارائه شده است:

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.874 ^a	.763	.762	.482

a. Predictors: (Constant), Marketing

در آزمون فرضیه اول، ضریب تعیین تعدیل شده برابر با ۰,۷۶ است؛ بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد می توان گفت؛ احتمال همبستگی بین ضعف بازاریابی و توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات معادل ۰,۷۶ می باشد. این همبستگی مستقیم بوده و بنابراین در واقع با افزایش ضعف بازاریابی، توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات افزایش می یابد.

فرضیه دوم

رابطه معنی داری بین ضعف زیرساختی و توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات وجود دارد. جهت بررسی این فرضیه از تخمین معادله برآوردی رگرسیونی به روش حداقل مربعات معمولی توسط بسته نرم افزاری اسپاس استفاده شد. ضریب متغیر مستقل در معادله فرضیه دوم یعنی ضریب رگرسیونی مغیر مربوط به ضعف زیرساختی حدود ۰,۱۷ است؛ و با فرض سطح معنی ۰,۰۵ ضریب مذکور از نظر آماری معنی دار می باشد. نتیجتاً این فرضیه در سطح معنی دار ۰,۰۵ پذیرفته می شود؛ به عبارت دیگر بین ضعف زیرساختی و توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات رابطه معنی داری وجود دارد. علاوه بر آن مشاهده می شود که نوع رابطه مستقیم می باشد؛ به نحوی که افزایش ضعف زیرساختی اثر منفی بر توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات دارد.

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.245	.108		-2.279	.023
	Infrastructure	.174	.004	.904	41.595	.000

a. Dependent Variable: Agriculture

جدول زیر نشان دهنده نتایج آزمون آنوا برای فرضیه دوم است. آزمون آنوا و ارزش احتمالی آن نیز معنی داری ضریب رگرسیونی این فرضیه را تایید می نماید. مقدار ارزش احتمالی در جدول آنوا حدوداً صفر است؛ بنابراین می توان نتیجه

گرفت که رابطه همبستگی بین ضعف زیرساختی و توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات از نظر آماری معنی دار است.

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	310.818	1	310.818	1730.119	.000 ^b
	Residual	69.705	388	.180		
	Total	380.523	389			

a. Dependent Variable: Agriculture

b. Predictors: (Constant), Infrastructure

نتایج ضریب تعیین و ضریب تعیین تعدیل شده در جدول زیر ارائه شده است:

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.904 ^a	.817	.816	.424

a. Predictors: (Constant), Infrastructure

در آزمون فرضیه دوم، ضریب تعیین تعدیل شده برابر با ۰.۸۱ است؛ بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد می توان گفت؛ احتمال همبستگی بین ضعف زیرساختی و توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات معادل ۰.۸۱ می باشد. این همبستگی مستقیم بوده و بنابراین در واقع با افزایش ضعف زیرساخت ها، توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات افزایش می یابد.

فرضیه سوم

رابطه معنی داری بین فقدان دانش و آگاهی کشاورزان و توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات وجود دارد.

جهت بررسی این فرضیه از تخمین معادله برآوردی رگرسیونی به روش حداقل مربعات معمولی توسط بسته نرم افزاری اس پی اس اس استفاده شد. ضریب متغیر مستقل در معادله فرضیه سوم یعنی ضریب رگرسیونی مغیر مربوط به فقدان دانش و آگاهی کشاورزان حدود ۰.۲۳ است؛ و با فرض سطح معنی ۰.۰۵ ضریب مذکور از نظر آماری معنی دار می باشد. نتیجتاً این فرضیه در سطح معنی دار ۰.۰۵ پذیرفته می شود؛ به عبارت دیگر بین فقدان دانش و آگاهی کشاورزان و توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات رابطه معنی داری وجود دارد. علاوه بر آن مشاهده می شود که نوع رابطه مستقیم می باشد؛ به نحوی که افزایش فقدان دانش و آگاهی کشاورزان اثر منفی بر توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات دارد.

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized	t	Sig.
		B	Std. Error	Coefficients Beta		
1	(Constant)	-1.739	.235		-7.399	.000
	Knowledge	.229	.009	.788	25.229	.000

a. Dependent Variable: Agriculture

جدول زیر نشان دهنده نتایج آزمون آنوا برای فرضیه سوم است. آزمون آنوا و ارزش احتمالی آن نیز معنی داری ضریب رگرسیونی این فرضیه را تایید می نماید. مقدار ارزش احتمالی در جدول آنوا حدوداً صفر است؛ بنابراین می توان نتیجه گرفت که رابطه همبستگی بین فقدان دانش و آگاهی کشاورزان و توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات از نظر آماری معنی دار است.

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	236.414	1	236.414	636.524	.000 ^b
	Residual	144.109	388	.371		
	Total	380.523	389			

a. Dependent Variable: Agriculture

b. Predictors: (Constant), Knowledge

نتایج ضریب تعیین و ضریب تعیین تعدیل شده در جدول زیر ارائه شده است:

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.788 ^a	.621	.620	.609

a. Predictors: (Constant), Knowledge

در آزمون فرضیه سوم، ضریب تعیین تعدیل شده برابر با ۰٫۶۲ است؛ بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد می توان گفت؛ احتمال همبستگی بین فقدان دانش و آگاهی کشاورزان و توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات معادل ۰٫۶۲ می باشد. این همبستگی مستقیم بوده و بنابراین در واقع با افزایش دانش و آگاهی کشاورزان، توسعه یافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات بهبود می یابد.

۵. بحث و نتیجه گیری

نتایج این تحقیق نشان داد که رابطه معنی داری بین ضعف بازاریابی و توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات وجود دارد. رابطه معنی داری بین ضعف زیرساختی و توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات وجود دارد. رابطه معنی داری بین فقدان دانش و آگاهی کشاورزان و توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات وجود دارد. یافته های تحقیق حاضر به طور کلی تایید کننده پژوهش های قبلی بوده و این مساله نشان دهنده قابلیت اعتماد پذیری یافته های پژوهش و اتفاق نظر پژوهشگران در راستای موضوع مورد پژوهش است.

با توجه به نتیجه آزمون فرضیه اول رابطه معنی داری بین ضعف بازاریابی و توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات وجود دارد؛ بنابراین پیشنهاد می گردد که برنامه ریزان کشاورزی در زمینه تسهیل امر صادرات محصولات کشاورزی اقدام نمایند. با برگزاری جشنواره های مسابقات و غذاهای محلی و بومی ضعف بازاریابی را کاهش دهند. در ضمن خرید تضمینی محصولات کشاورزی می تواند تشویق کننده روستاییان به تولید محصولات کشاورزی می باشد. ایجاد صنایع تبدیلی محصولات کشاورزی می تواند کاهش دهنده ضعف بازاریابی باشد.

با توجه به نتیجه آزمون فرضیه دوم رابطه معنی داری بین ضعف زیرساختی و توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات وجود دارد؛ بنابراین پیشنهاد می گردد که مسئولین محترم راه های ارتباطی بین روستاها را بهبود ببخشند و

امکانات بیش تری برای تحقق زندگی آبرومندانه برای کشاورزان فراهم نمایند. با افزایش امکانات زندگی از مهاجرت روستاییان به شهرها جلوگیری نمایند.

با توجه به نتیجه آزمون فرضیه سوم رابطه معنی داری بین فقدان دانش و آگاهی کشاورزان و توسعه نیافتگی کشاورزی روستایی در منطقه اشکورات وجود دارد؛ بنابراین پیشنهاد می گردد که با آموزش های لازم کشاورزی، اعزام متخصصین دلسوز به منطقه سطح دانش و آگاهی روستاییان را ارتقا دهند. همچنین رسانه های عمومی می تواند این نقش را به خوبی عهده دار شوند.

۶. منابع و مآخذ

- ۱- ازکیا، مصطفی، ۱۳۸۴؛ مقدمه ای بر جامعه شناسی توسعه روستایی، انتشارات اطلاعات.
- ۲- احمدی شادمهری، محمدطاهر، فلاحتی و نیازی محسنی. (۱۳۹۳). تحلیل عوامل موثر بر بهره وری انرژی در بخش کشاورزی ایران. اقتصاد کشاورزی و توسعه، ۲۱.
- ۳- استعلاجی، علیرضا؛ ۱۳۸۷، نظریه های توسعه جزوه کلاسی کارشناسی ارشد جغرافیا، واحد علوم و تحقیقات تهران.
- ۴- آسایش، حسین، ۱۳۷۴؛ اصول و روش های برنامه ریزی روستایی، انتشارات پیام نور، تهران.
- ۵- تودارو، مایکل، ۱۳۸۳؛ توسعه اقتصادی در جهان سوم، ترجمه غلامعلی فرجادی، انتشارات کوهسار.
- ۶- ترکمانی، جواد. (۱۳۸۱). تحلیل اقتصادی تولید و بازاریابی انجیر آبی: مطالعه موردی در استان سمنان. علوم آب و خاک (علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی)، دوره ۶، شماره ۳؛ از صفحه ۷۷ تا صفحه ۹۰.
- ۷- خذرلی، جبرائیل. (۱۳۸۹). مبانی جغرافیایی توریسم و اکوتوریسم در استان آذربایجان غربی با رویکرد اقتصادی، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد ارومیه
- ۸- دیاس هیران دی و ویکرامانایاک، بی دلبیو، ای، ۱۳۶۸؛ درس نامه برنامه ریزی توسعه روستایی، ترجمه فرید، ناصر، وزارت جهاد سازندگی، مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی.
- ۹- رحیمی، عباس، ۱۳۸۳، تبیین ویژگیهای صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی و صنایع روستایی، تهران: نشر جامعهنگر، دفتر امور صنایع تبدیلی و تبدیلی بخش کشاورزی.
- ۱۰- ژولیوس، نیره، ۱۳۶۵؛ عمران روستایی، ترجمه اسداله زمانی پور، مجتمع آموزش عالی بیرجند.
- ۱۱- شریف زاده، ابوالقاسم و مراد نژاد، همایون، خرداد و تیر ۱۳۸۱؛ توسعه پایدار و گردشگری روستایی، ماهنامه اجتماعی اقتصادی جهاد.
- ۱۲- عسگری، علی، حسین اصغر پور و پرویز محمد زاده (۱۳۸۲) برآورد بهره وری صنایع روستایی و بررسی رابطه کارایی عوامل تولید با رشد ارزش افزوده؛ معاونت عمران و صنایع روستایی، وزارت جهاد کشاورزی.
- ۱۳- کوپاهی، مجید؛ دربان آستانه، علیرضا. (۱۳۸۰). بررسی عوامل موثر بر بهره وری صنایع کوچک روستایی مطالعه موردی: استان خراسان. اقتصاد کشاورزی و توسعه، دوره ۹، شماره ۳۳؛ از صفحه ۹۷ تا صفحه ۱۱۷.
- ۱۴- قلی پور، علی، ۱۳۹۳، بررسی موانع تسریع در فرایند محرومیت زدایی مناطق روستایی در جهت دستیابی به توسعه پایدار؛ اولین همایش توسعه پایدار روستایی در افق ۱۴۰۴؛ اصفهان.
- ۱۵- مطیعی لنگرودی، حسن، ۱۳۸۲؛ برنامه ریزی روستایی با تاکید بر ایران، انتشارات جهاد دانشگاهی، مشهد.

۱۶- میسرا، ۱۳۶۶؛ توسعه روستایی، مسائل و مشکلات، ترجمه علی اکبر روستا، مرکز تحقیقات و بررسی مسائل وزارت جهاد سازندگی.

۱۷- میری، غلامرضا، ۱۳۸۸، تحلیلی بر تنگنایهای توسعه روستایی با تاکید بر مشارکت اجتماعی "مطالعه موردی بخش پشت آب سیستان، پایاننامه دوره کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد.

۱۸- یاسوری، مجید، ۱۳۸۸، تنگناها و محدودیت های توسعه منطقه اشکورات، مجموعه مقالات همایش توسعه اشکورات، دانشگاه گیلان.

- 19- Breitung, J. (2001). The local power of some unit root tests for panel data (Vol. 15): Emerald Group Publishing Limited.
- 20- Burton, M., D. Rigby, and T. Young, (2002), Modeling the adoption of organic horticultural technology in the UK using Duration Analysis, The Australian Journal of Agricultural and Resource Economics, Vo 47, N 1, Pp.29- 54.
- 21- Chung, W., Mitchell, W., and Yeung, B. (2003). Foreign direct investment and host country productivity: The American automotive component industry in the 1980s. Journal of International Business Studies, 34(2), 199-218.
- 22- Crosson, P. and J. E. Ostrov, (1990), Sorting out the environmental benefits of organic agriculture, Journal of Soil and Water Conservation, January/February, pp. 34- 41.
- 23- Dawson, C., (2002), Particle research method A user-friendly guide to mastering research techniques and projects.
- 24- Ebrahimipour, V., Azadeh, A., Rezaie, K., and Suzuki, K. (2007). A GA-PCA approach for power sector performance ranking based on machine productivity. Applied Mathematics and Computation, 186(2), 1205-1215.
- 25- Fuss, M., and Waveman, L. (1985) Productivity growth in the automotive industry, 1970-1980, a comparison of Canada, Japan and United States
- 26- Hallin, M., van den Akker, R., and Werker, B. J. M. (2011). A class of simple distribution-free rank-based unit root tests. Journal of Econometrics, 163(2), 200-214. doi: 10.1016/j.jeconom.2011.03.007
- 27- Heidarzadeh Hanzaee, K., & Sadeghian, M. (2014). The impact of corporate social responsibility on customer satisfaction and corporate reputation in automotive industry: Evidence from Iran. Journal of Islamic Marketing, 5(1), 125-143.
- 28- Fairweather, J. R., (1999), Understanding how farmers choose between organic and conventional production: results from New Zealand and policy implications, Agriculture and Human Values 1651- 63.
- 29- Katz, H. C., Kochan, T. A., Keefe, J. H., Lazear, E., and Eads, G. C. (1987). Industrial relations and productivity in the US automobile industry. Brookings papers on economic activity, 685-727.
- 30- Khaledi, M, R. Gray, S. Weseen, and E. Sawyer, (2007), Assessing the Barriers to Conversion to Organic Farming: An Institutional Analysis,
- 31- Department of Agricultural Economics University of Saskatchewan.
- 32- Liu, D., and Zhao, Y. (2006). Ownership, Foreign Investment and Productivity--A Case Study of the Automotive Industry in China: East Asian Bureau of Economic Research.
- 33- Matin, B. K., Soofi, M., Falahi, S., Karyani, A. K., & Rezaei, S. (2013). The estimation of production function among public hospitals of Kermanshah University of Medical Sciences (2001-11). Journal of Kermanshah University of Medical Sciences (J Kermanshah Univ Med Sci), 17(5), 325-331.
- 34- Midmore, P. S., H. Padel, N. Mccalman, H. Lampkin, S. Fowler, and J. Isherwood, (2001), Attitude to organic Production: a survey of producers,

- 35- Samuelson, P. A. (1958). An exact consumption-loan model of interest with or without the social contrivance of money. The journal of political economy, 467-482.
- 36- Waltz, E., (1999), Final results of the Third National Organic Farmers Survey, Organic Farming Research Foundation. 126pp.
- 37- Wynen, E., (2004), Conversion to organic Grain Farming in Australia, Eco Land use Systems, Canberra, ACT, 2615.

Economic Development of Agriculture and Trade of Eshkevarat Region

Behnam Guilaninia ^{*1}
Farshad Sameni-Keivani ²
Hasan Fotuhi Fashtami ³

Date of Receipt: 2020/07/18 Date of Issue: 2021/01/22

Abstract

The main purpose of this study was to identify the agricultural potentials of Eshkevarat region and the obstacles to economic and commercial development of this region. This research is a spatial study at the level of Eshkevarat in Roudsar city and has examined the agricultural potentials of Eshkevarat region and the obstacles to economic and commercial development of this region. The time domain of the research is in terms of time period from the beginning of February 2017 to the end of August 2016. Independent research variables were poor marketing, poor infrastructure, and lack of knowledge and awareness of farmers. The underdevelopment of rural agriculture in the region was a research-dependent variable. In this research, the field method was used to access information. Descriptive and inferential statistical methods are used in this research in order to achieve the objectives of the research. Simple linear regression test was used to determine the significant relationship between independent and dependent variables of the research. In the end, solutions were presented to improve the level of agricultural development in Eshkevarat region.

Keyword

Rural Economy, Agriculture, Marketing, Agricultural Knowledge, Eshkevarat.

1. Assistant Professor, Department of Accounting, Faculty of Management and Accounting, Azad University, Roudsar and Amlash Branch, Roudsar, Iran (*Corresponding Author: hnam.gilaninia@gmail.com).

2. Assistant Professor, Department of Accounting, Faculty of Management and Accounting, Azad University, Roudsar and Amlash Branch, Roudsar, Iran.

3 Graduates of Master of Accounting, University of Guilan, Rasht, Guilan, Iran.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی